

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА У ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF SURROGATE MATERNITY IN LEGISLATIONS OF FOREIGN COUNTRIES

Небігер Ізабелла-Іман, аспірантка кафедри конституційного права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена питанням комплексного аналізу нормативно-правового регламентування сурогатного материнства у законодавстві зарубіжних країн. Наголошено, що необхідність захисту людського життя є загальною визаною для конституційного права всіх країн. Аналіз зарубіжної практики законодавчого регулювання допоміжних репродуктивних технологій та сурогатного материнства, дозволяє зробити висновок, що єдиного підходу до вирішення розглянутих проблем не існує. Це говорить про складність даного питання та гострий суспільний інтерес до його вирішення на основі балансу інтересів суспільства та окремих громадян, які потребують подібної допомоги. Багато в чому такий стан справ визначається рівнем свідомості, в тому числі правової, існуючої в даному суспільстві, звичаями, релігією, мораллю його членів. Як правило, у законодавстві багатьох країн світу немає заперечень з приводу застосування штучного запліднення, де в якості донора виступає чоловік безплідної жінки. Водночас, щодо використання репродуктивних органів і (або) тканин стороннього донора і допустимості застосування сурогатного материнства єдиної думки немає, так як саме ці методи породжують величезну кількість проблем різного характеру. По-різному законодавець підходить і до регулювання питання про материнство і батьківство щодо дитини зачатой за допомогою штучних методів репродукції. Найбільша кількість відмінностей в правовому регулюванні спостерігається при використанні сурогатного материнства. Тут закордонний законодавець використовує три можливих варіанти: по-перше, це заборона всіх видів сурогатного материнства (і комерційного та некомерційного); по-друге, заборона комерційного застосування допоміжних репродуктивних технологій, але позитивне вирішення питання щодо некомерційного; по-третє, допускається застосування всіх видів сурогатного материнства під суворим контролем органів влади. Підкреслено, що до змісту сучасних конституцій практично не включаються положення, присвячені вирішенню питань застосування допоміжних репродуктивних технологій. Найбільш повним чином на конституційному рівні питання про репродуктивні права позитивного характеру вирішене Конституцією Швейцарії та частково в основному законі ФРН, але це є виключенням із загальної тенденції. У багатьох державах світу допоміжні репродуктивні технології регламентовані у законодавстві на рівні окремих нормативно-правових актів.

Ключові слова: конституція, нормативно-правове регулювання, сурогатне материнство, медикаментозне запліднення, допоміжні репродуктивні технології, Конституція Швейцарської Конфедерації, Основний закон ФРН.

The paper is dedicated to issues on comprehensive analysis of the normative and legal regulation of surrogate maternity in legislations of foreign countries. It is stressed, the necessity of the human life protection is recognized generally in Constitution Laws of all states. Analysis of foreign practices of the legislative regulation of assisted reproductive technologies and surrogate maternity provides the conclusion that there is no a single approach to these issues. It demonstrates the compresence of this question, and testifies an acute public interest to its' resolving on the basis of the balance of interests of the society and specific citizens who demand a such of assistance. These conditions are determined by the level of consciousness, including legal consciousness existing in the society, customs, religion, and morality of its' members. As a rule, in legislations of many countries of the world, there are no objections on the use of artificial insemination, where the husband of an infertile woman acts as a donor. Simultaneously, there is no a single opinion on the use of reproductive organs and (or) tissues of a third-party donor and the admissibility of using surrogate maternity, as these methods give rise to a huge number of problems of a different nature. The legislator approaches the regulation of maternity and paternity in relation to a child conceived with the help of artificial reproduction methods in different ways. The biggest number of differences in the legislative regulation is the use of surrogate maternity. Foreign legislators use three variants: 1) prohibition of all types of surrogacies (both commercial and non-commercial); 2) prohibition of commercial applying assisted reproductive technologies and permission for non-commercial; 3) the use of all types of surrogate maternity is allowed under the strict control of the authorities. There is stressed, current constitutions do not include provisions on resolving issues on use of assisted reproductive technologies. Constitutions of Switzerland and Germany provides provisions on positive reproductive rights; but it is the exclusion from the general trend. In many countries assisted reproductive technologies are regulated by specific regulative acts.

Key words: Constitution, normative and legal regulation, surrogate maternity, medical insemination, assisted reproductive technologies, Constitution of the Confederation of Switzerland, The Basic Law of the Federal Republic of Germany.

Актуальність проблеми. Охорона здоров'я визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики та одним із основних факторів забезпечення національної безпеки країни. Проблеми охорони здоров'я населення та діяльність, спрямована на його збереження і зміцнення, вимагають постійної уваги з боку держави. Методика штучного запліднення та імплантації ембріона сьогодні широко застосовуються у багатьох країнах світу. Водночас, механізм законодавчого забезпечення права людини на охорону репродуктивного здоров'я та порядок застосування допоміжних репродуктивних методів потребує постійного удосконалення. Багаточисельні морально-етичні, релігійні та правові проблеми застосування сурогатного материнства не дозволяють сформувати у законодавстві багатьох держав єдиного підходу до використання цих репродуктивних засобів та способів реалізації відповідних прав. Право людини на репродукцію (відтворення) – це фундаментальне особисте немайнове право

на вільне, добровільне, особисте прийняття рішення щодо здійснення репродуктивної функції, яке полягає у народженні чи відмові від народження генетично рідних дітей, їх кількості та інтервалів між їхніми народженнями, а також використання для досягнення цієї мети доступних репродуктивних технологій. Пов'язані із правом людини на репродукцію (відтворення) права – це ті права, які безпосередньо покликані сприяти реалізації людиною її фундаментального права на репродукцію (відтворення) [1].

Одним з найбільш суперечливих для багатьох держав є питання нормативного регламентування застосування сурогатного материнства. Сурогатне материнство – один із найбільш ефективних методів, до яких звертаються подружні пари, які не можуть самостійно народити дитину. При цьому, зважаючи на відсутність належного законодавчого регулювання, виникають певні загрози та ризики, які можуть призвести до незахищеності прав та законних інтересів учасників, що вступають у відносини сурогат-

ного материнства [2]. Низка економічно та соціально розвинутих держав, незважаючи на позитивний підхід у регулюванні відносин щодо застосування таких технологій в цілому, сурогатне материнство забороняють (Франція, Німеччина, Австрія), інші істотно обмежують певними умовами (наприклад, відносини сурогатного материнства некомерційного характеру дозволені в Австралії, Великій Британії, Данії, Канаді, Ізраїлі, Нідерландах). Існують і такі де допускається комерційне сурогатного материнства (ПАР, більшість штатів США, Казахстан). До останніх відноситься Україна. Парадоксальним є факт, що за відсутності спеціального законодавчого акту та конституційно-правових гарантій в Україні сурогатне материнство не лише дозволене але й носить явний комерційний характер. Така ситуація вимагає підвищеної уваги до регулювання подібних відносин в іноземних правових системах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правового регулювання охорони репродуктивного здоров'я та репродуктивно-генетичних прав привертала увагу багатьох сучасних науковців як на теренах України, так і за її межами. Важливий внесок у доктрину репродуктивно-генетичних прав зробили такі вітчизняні автори: С. О. Болдіджар [2], Г. В. Анікіна [3], Т. І. Длугопольська [4], В. А. Ватрас [5], Р. Ю. Гревцова [6], Т. В. Курило [7], О. О. Пунда [8], В.І . Чечерський [9], Р. О. Стефанчук [10], Т. Н. Харатян [11] та багато інших. Більшість зі згаданих науковців є представниками цивільного та сімейного права. Водночас, проблема правового забезпечення та захисту репродуктивно-генетичних прав залишається мало дослідженою з позицій конституційно-правової теорії. Питання, пов'язані з юридичною природою, системою та змістом репродуктивних прав людини, їх конституційним та законодавчим визнанням, а також аналіз конституційної цінності права на життя, розгляд репродуктивних прав як складового елемента соціальної сфери життя суспільства, дослідження суб'єктів конституційно-правового механізму забезпечення та захисту права на життя залишаються поза фокусом сучасних дослідників. Нажаль, сучасна нормативно-правова база не сповна відповідає потребам сьогодення, не може належно врегулювати нові суспільні відносини, породжені плином часу. Досвід, накопичений зарубіжними країнами при вирішенні проблем юридичного характеру, повинен бути використаний при розробці аналогічного законодавства в Україні. Це допоможе не тільки створити найбільш чітке законодавче регулювання розглянутих методів, а й уникнути різного роду помилок, які можуть виникнути на практиці.

Мета дослідження – це комплексний аналіз нормативно-правового регламентування сурогатного материнства у законодавстві зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних природних прав кожної людини є право на продовження роду, яке взаємопов'язано з правом на репродуктивне здоров'я. Вперше закріплення поняття репродуктивних прав людини відбулося у Каїрі у 1994 році на Міжнародній конференції з народонаселення та розвитку, де була прийнята Програма дій, у якій глава 7 присвячена репродуктивним правам і репродуктивному здоров'ю. Вказані права ґрунтуються на визнанні основного права всіх подружніх пар і окремих осіб вільно приймати рішення стосовно кількості своїх дітей, інтервалів між їх народженням, часом їх народження і мати для цього необхідну інформацію, засоби і право на досягнення максимально високого рівня репродуктивного здоров'я. Парламентська Асамблея Ради Європи закликає сьогодні усі держави-члени працювати разом для забезпечення захисту сексуального та репродуктивного здоров'я і прав шляхом розробки та реалізації відповідних комплексних національних стратегій і планів.

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [12]. Морально-етичне, релі-

гійно-світоглядне та правове регулювання відносин у сфері репродуктивно-генетичних прав людини потребує постійного вдосконалення. Створення ефективних формалізованих правил поведінки у цій сфері втілюватиме на практиці важливі конституційно-правові принципи забезпечення людської гідності, справедливості та законності й має бути втіленням турботи про долю майбутніх поколінь. Конституція закріплює і регулює лише основні, основні, важливі суспільні відносини, є основою у розвиток інших. Вона у концентрованому вигляді висловлює не всякі, а життєві інтереси різних соціально-політичних сил суспільства. Конституція – це генеральна угода між усіма соціальними групами, включаючи владу, бізнес, суспільство загалом, про фундаментальні правила, за якими живе країна.

Водночас, Конституція України не містить окремих нормативно-правових положень щодо використання методів репродуктивної медицини в цілому та сурогатного материнства зокрема. Відсутній. Як це було наголошено вище, в Україні і окремий законодавчий акт у цій сфері. Таким чином, досвід інших держав у сфері нормативно-правового регламентування застосування допоміжних репродуктивних технологій викликає інтерес та є цінним у плані компаративістського аналізу. Досить часто вітчизняні науковці наголошують на конституційно-правовому регламентуванні допоміжних репродуктивних технологій у Конституції Федеративної Республіки Бразилія. Як підкреслює, Т. Н. Харатян окремі конституції зарубіжних країн містять положення, важливі для забезпечення від можливих потенційних небезпек, зумовлених застосуванням сучасних біотехнологій. Наприклад, відповідно до параграфу 1 ст. 225 Конституції Федеративної Республіки Бразилія органи державної влади відповідальні за: збереження різноманітності і єдності генетичної спадщини країни, здійснення контролю за установами, які займаються дослідженнями і маніпуляціями з генетичним матеріалом, здійснення контролю за виробництвом, комерціалізацією і використанням техніки, технологій або матеріалів, які створюють загрозу для життя, якості життя і навколишнього середовища (ч. ч. друга, п'ята) [11]. Підкреслимо, що цей приклад конституційно-правового регулювання сфери допоміжних репродуктивних технологій є не поодиноким у світі. Слід зазначити, що у різних державах існують суттєві відмінності у питанні визначення особливостей застосування методів допоміжних репродуктивних технологій, які можуть бути дозволені на їх території. За законами деяких держав, де сурогатне материнство заборонене (Австрія, Італія, Китай, Норвегія, Туреччина, Швеція, Франція, окремі штати США (Аризона, Мічиган) чи допускається лише як некомерційна допомога (Данія, Ізраїль, Канада), сурогатна матір вважається повноправною матір'ю дитини, якщо суд не ухвалить рішення на користь біологічних батьків. Дозвільний режим для більшості методів допоміжних репродуктивних технологій діє в: Австралії, Білорусії, Великій Британії, Вірменії, Греції, Грузії, Ізраїлі, Іспанії, Індії, Казахстані, Канаді, Киргизії, Молдові, Норвегії, Південно-Африканській Республіці, Росії, Таджикистані, Україні, деяких штатах США. Так, зване альтруїстичне сурогатне материнство законодавчо закріплено у таких країнах, як: Австралія, Велика Британія, Греція, Канада. До країн у яких може застосовуватися комерційне сурогатне материнство належать: Білорусь, Вірменія, Грузія, Індія, Казахстан, Киргизія, Росія, окремі штати США (Іллінойс, Каліфорнія, Невада), Таїланд та Україна [13]. На європейському континенті надзвичайно деталізовано у контексті забезпечення фундаменту для правового захисту основоположних прав людини у сфері репродуктивної медицини є Конституція Швейцарської Конфедерації від 18 квітня 1999 року. Так, стаття 119 Конституції Швейцарської Конфедерації повністю присвячена встановленню базових положень щодо репродуктивної медицини та генних технологій (біотехнологій), які засто-

совуються над людиною [14]. Зокрема, у ст. 119 Конституції Швейцарської Конфедерації «Репродуктивна медицина та генна інженерія людини» йдеться, що людина підлягає захисту від зловживань у сфері репродуктивної медицини та генної інженерії. Союз (Швейцарська Конфедерація) видає розпорядження про поведінку з людським зародковим та спадковим матеріалом. Він дбає при цьому про охорону людської гідності, особистості та сім'ї і особливо дотримується наступних принципів: усі види клонування та втручань у спадковий матеріал людських гамет та ембріонів неприпустимі; нелюдський зародковий та спадковий матеріал не може вводитися у людський зародковий матеріал або синтезуватися з ним; процедури медичної підтримуваної репродукції можуть застосовуватися тільки у випадку, якщо іншим чином не можуть бути усунуті безпліддя чи небезпека зараження тяжкою хворобою, але аж ніяк не для створення у дитини певних властивостей та не для проведення досліджень; запліднення людських яйцеклітин поза тілом жінки дозволяється лише за встановлених законом умов; поза тілом жінки можна розвинути в ембріони стільки людських яйцеклітин, скільки їх можна їй одразу імплантувати; пожертви ембріонів та всі види сурогатного материнства неприпустимі; забороняється будь-яка торгівля людським зародковим матеріалом та похідними з ембріонів; спадковий матеріал особи може досліджуватися, реєструватися або розкриватися лише за згодою особи або за вказівкою закону; кожна особа має доступ до даних про своє походження [14]. Зазначені конституційно-правові положення доповнювалися Федеральним Законом Швейцарії про штучне запліднення від 11 червня 1994 року, який забороняє тривале зберігання ембріонів, вироблених шляхом екстракорпорального запліднення, обмежуючись терміном, необхідним для їх впровадження в організм жінки, а пізніше Федеральним Законом Швейцарії «Про допоміжну медичну репродукцію» від 18 грудня 1998 року, яким заборонені окремі методики допоміжних репродуктивних технологій [14]. Нормативно-правове регламентування репродуктивних технологій та сурогатного материнства у Німеччині також має свої конституційно-правові особливості. Зокрема, при розподілі компетенції між федерацією та землями в Німеччині Основний закон ФРН до сфери конкуруючого законодавства віднесено питання штучного запліднення людей та дослідження зміни спадковості (п. 26 ст. 74 «штучне зародження людського життя, дослідження та штучна модифікація генетичної інформації та правила трансплантації органів, тканин та клітин») [15]. Також, Німеччині є федеральний Закон «Про захист ембріонів» від 13 грудня 1990 року (Gesetz zum Schutz von Embryonen), яким закріплено заборону використання сурогатного материнства і введено суттєві обмеження стосовно застосування допоміжних репродуктивних технологій, зокрема ним визначено, що ембріон, який був створений *in vitro*, не повинен використовуватися ні для досліджень, ні для терапевтичних цілей [16]. Зокрема, п. 7 §1 федерального Закону «Про захист ембріонів» від 13 грудня 1990 року (Gesetz zum Schutz von Embryonen) забороняє проводити штучне запліднення при використанні сурогатного материнства, а також пересаджувати ембріон, що сформувався, в тіло сурогатної матері. Таким чином, сурогатне материнство в Німеччині заборонено, а лікарі, які проводять штучне запліднення та здійснюють передачу людських ембріонів сурогатної матері, можуть бути засуджені до позбавлення волі на строк до трьох років. Підкреслимо, що федеральний Закон «Про захист ембріонів» від 13 грудня 1990 року прийнятий як додатковий закон кримінального характеру (у Німеччині кримінальне право не кодифіковано: існує КК ФРН та величезна кількість додаткових законів, що містять складні кримінальних правопорушень та опису санкцій). Встановлення такої кількості кримінально-правових заборон нашоветується на певні проблеми легітиматії. За кож-

ною кримінально-правовою заборonoю має стояти якийсь правове благо, що охороняється. За кримінально-правовим захистом ембріонів стоїть правове благо – людська гідність. Воно, як часто наголошують німецькі науковці, точному визначенню не підлягає, а тому постає питання, наскільки допустимим є видання кримінально-правових заборон для захисту чогось невизначеного в правових категоріях. Особливо якщо заборони санкціонують дії суб'єктів, які домагаються з суспільної точки зору позитивних цілей. За системного тлумачення двох німецьких законів можна дійти висновку про бажання законодавця запобігти «розщепленню» поняття материнства на біологічне, генетичне та соціальне [17].

Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 72 Основного закону ФРН у сфері конкуруючого законодавства землі мають право законодавствувати лише тоді й доти, коли і оскільки Федерація не користується за допомогою закону своєю законодавчою ініціативою. З правової точки зору батьківство з німецького права поділяється на батьківство та материнство. Якщо батьківство може бути оскаржене, визнане чи встановлене, то для материнства діє принцип «mater semper certa est». Згідно §1591 Німецького Цивільного Укладення матір'ю визнається жінка, яка народила дитину. Так, у Розділі 2 «Походження» Німецького Цивільного Укладення викладено базові принципи визначення походження дитини. Так ст. 1591 закріплює презумпцію материнства «Матір'ю дитини є жінка, яка її народила», а ст. 1592, відповідно презумпцію визначення батьківства [18]. Таким чином, при використанні методу сурогатного материнства лише сурогатна мати є матір'ю дитини у юридичному розумінні. На відміну від батьківства, неможливо оскаржити чи визнати материнський статус. Звідси випливає, що жінка, яка вирішила скористатися послугами сурогатної матері, не зможе стати матір'ю дитини в правовому сенсі. Коментар до законопроекту про захист ембріонів містив, однак, пояснення про те, що, якщо генетична мати, яка не в змозі виносити ембріон, передає його іншій, згодній на це жінці, генетична мати забирає дитину після її народження, оскільки тільки у її існує генетичний зв'язок із дитиною [17]. У поясненнях до закону про захист ембріонів законодавець торкається теми про фізичний та психологічний зв'язок між сурогатною матір'ю та дитиною, що існує під час вагітності. Повна законодавча заборона використання методу сурогатного материнства у Німеччині таким чином призвела до того, що німецькі подружні пари використовують «репродуктивний туризм» і знаходять сурогатних матерів своїх дітей у країнах, де цей метод дозволено. Громадянство дитини в Німеччині визначається за громадянством її батьків, так що скориставшись послугами сурогатної матері, наприклад, у Каліфорнії, німецькій сім'ї доводиться визнавати свій статус в американському суді, а після повернення до Німеччини, на підставі цього рішення, отримувати свідчення про народження у німецьких органах і таким чином дати дитині німецьке громадянство.

У Французькій Республіці застосування штучних методів репродукції регулюється законом окремим законом, який є частиною Кодексу громадського здоров'я, прийнятим у липні 1994 року [19]. Цей нормативно-правовий акт носить комплексний характер і має назву «Закон Французької Республіки щодо донорства і використання елементів людського тіла та його похідних, репродуктивної медицини та пренатальної діагностики» від 29 липня 1994 року № 94-654. Зокрема, ним встановлено, що будь-які експерименти на людських ембріонах заборонені, дослідження ембріонів допускається виключно у медичних цілях, якщо не впливає на ембріони, а також, що перелік установ, які можуть здійснювати такі дослідження та предмет останніх визначаються державою (ст. 8) [19]. Відповідно до цього закону штучні методи репродукції можуть застосовуватися щодо подружніх

пар або осіб, які прожили в фактичних шлюбних відносинах не менше двох років, вік яких дозволяє здійснити виховання дитини в разі їх нездатності до дітородіння або ризику передачі потомству спадкових захворювань. Ймовірно, ембріони можуть бути передані іншій подружній парі, яку законодавець свідомо не називає реципієнтами, так як виникають відносини, які на його думку, більше нагадують усиновлення. При цьому сурогатне материнство заборонене. Самі методи допоміжної репродукції людини мають назву «медикаментозне запліднення». Медикаментозне запліднення означає клінічні та біологічні методи, що дозволяють здійснювати зачаття *in vitro*, перенесення ембріонів та штучне запліднення, а також будь-які еквівалентні їм технічні ефекти, що допускають запліднення поза природним процесом. Медикаментозне запліднення призначене для задоволення батьківського прохання подружжя. Воно спрямоване на усунення безпліддя, патологічну природу якого було діагностовано з медичної точки зору. Воно також може бути призначене для запобігання передачі дитині особливо серйозного захворювання. При цьому чоловік і жінка, які утворюють пару, повинні бути живі, мати дітородний вік, перебувати у шлюбі або мати можливість надати докази спільного проживання протягом як мінімум двох років та згоду для перенесення ембріонів чи запліднення [19].

Ембріон може бути зачатий тільки *in vitro* в рамках та відповідно до цілей штучного запліднення. Він не може бути зачатий з гаметами, що відбуваються не хоча б з двох членів пари. Зважаючи на стан медичної техніки, два члени пари можуть вирішити в письмовій формі, що запліднення ряду яйцеклітин, які можуть зробити необхідним збереження ембріонів, з наміром виконання їхнього батьківського прохання протягом п'яти років. Щороку протягом п'яти років з двома членами пари консультуються щодо того, чи підтримують вони своє батьківське прохання [19]. Правові наслідки, які виникають в разі, якщо ембріони після закінчення цього строку не будуть затребувані, в законі прямо не обмовляються. Положення Закону Французької Республіки щодо донорства і використання елементів людського тіла та його похідних, репродуктивної медицини та пренатальної діагностики від 29 липня 1994 року № 94-654 (іноді його помилково у перекладі називають законом про біоетику) були пізніше доповнені. Найбільш революційним при цьому стало положення щодо поширення методів «медикаментозне запліднення» на одиноких жінок або лесбійські пари. Одностатеві шлюби у Франції було узаконено у травні 2013 року. Закон дозволив поширення програми штучного запліднення на самотніх жінок і тих, хто перебуває в лесбійських парах.

Висновки та пропозиції дослідження. Підсумовуючи наголосимо, що необхідність захисту людського життя є загально визнаною для конституційного права всіх країн. Водночас, аналізуючи зарубіжну практику законодавчого регулювання допоміжних репродуктивних технологій та сурогатного материнства зокрема, можна зробити висновок, що єдиного підходу до вирішення розглянутих проблем не існує. Це говорить про складність даного питання та гострий суспільний інтерес до його вирішення на основі балансу інтересів суспільства та окремих громадян, які потребують подібної допомоги. Багато в чому такий стан справ визначається рівнем свідомості, в тому числі правової, існуючої в даному суспільстві, звичаями, релігією, мораллю його членів. Як правило, у законодавстві багатьох країн світу немає заперечень з приводу застосування штучного запліднення, де в якості донора виступає чоловік безплідної жінки. Водночас, щодо використання репродуктивних органів і (або) тканин стороннього донора і допустимості застосування сурогатного материнства єдиної думки немає, так як саме ці методи породжують величезну кількість проблем різного характеру. По-різному законодавець підходить і до регулювання питання про материнство і батьківство щодо дитини зачаті за допомогою штучних методів репродукції. Найбільша кількість відмінностей в правовому регулюванні спостерігається при використанні сурогатного материнства. Тут закордонний законодавець використовує три можливих варіанти: по-перше, це заборона всіх видів сурогатного материнства (і комерційного та некомерційного); по-друге, заборона комерційного застосування допоміжних репродуктивних технологій, але позитивне вирішення питання щодо некомерційного; по-третє, допускається застосування всіх видів сурогатного материнства під суворим контролем органів влади. Підкреслимо, що до змісту сучасних конституцій практично не включаються положення, присвячені вирішенню питань застосування допоміжних репродуктивних технологій. Найбільш повним чином на конституційному рівні питання про репродуктивні права позитивного характеру вирішене Конституцією Швейцарії та частково в основному законі ФРН, але це є виключенням із загальної тенденції. У багатьох державах світу допоміжні репродуктивні технології регламентовані у законодавстві на рівні окремих нормативно-правових актів. Таким чином, досвід, накопичений зарубіжними країнами при вирішенні проблем юридичного характеру, повинен бути використаний при розробці аналогічного законодавства в Україні. Це допоможе не тільки створити найбільш чітке законодавче регулювання розглянутих методів, а й уникнути різного роду помилок, які можуть виникнути на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чечерський В.І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження : дис. ... д.ю.н. за спеціальністю 12.00.02. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2020. 416 с.
2. Болдіжар, С. О. Сурогатне материнство: співвідношення медичної та правової визначеності. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2019. Т. 1 Вип. 58. С. 196–199.
3. Анікіна Г. В. Поняття та ознаки цивільних правовідносин, пов'язаних зі смертю фізичної особи. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. (дата звернення 10.01.2023 р.)
4. Длугопольська Т. І. Правова природа репродуктивних прав фізичних осіб. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 103–107.
5. Ватрас В. А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики : монографія. Хмельницький : Видавництво ТОВ «Поліграфіст-3», 2020. 824 с.
6. Гревцова Р.Ю. Актуальні проблеми правового регулювання охорони громадського здоров'я в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 1 (11). С. 195–208.
7. Курило Т. В. Особливості правового регулювання репродуктивних прав фізичної особи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 66–68.
8. Пунда О. О. Адміністративно-правова охорона особистих немайнових прав : монографія. Ірпінь-Хмельницький : ФОП Стрихар А.М., 2017. 542 с.
9. Чечерський В.І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження : монографія. Херсон : Видавництво «ОЛДІ-ПЛЮС», 2019. 416 с.
10. Стефанчук Р. О. Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1–2 (9–10). С. 66–73.

11. Харатян Т.Н. Забезпечення права людини на життя в умовах розвитку біотехнологій: зарубіжний досвід та перспективні напрямки його удосконалення в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 1. URL <http://pravoisuspilstvo.org.ua/index.php/archiv?id=110> (дата звернення 10.01.2023 р.)
12. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. База «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення 10.01.2023 р.)
13. Про допоміжні репродуктивні технології. Висновок до проекту Закону України від 23 квітня 2019 № 8629. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XH6NP00Q?an=4> (дата звернення 10.01.2023 р.)
14. Конституції Швейцарської Конфедерації від 18 квітня 1999 року. URL: https://web.archive.org/web/20090609155832/http://constitution.garant.ru/DOC_3864915.htm#sub_para_N_3028. (дата звернення 10.01.2023 р.)
15. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_74.html (дата звернення 10.01.2023 р.)
16. Gesetz zum Schutz von Embryonen. URL: [https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html#:~:text=\(1\)%20Wer%20die%20Erbinformation%20einer,3\)%20Der%20Versuch%20ist%20strafbar](https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html#:~:text=(1)%20Wer%20die%20Erbinformation%20einer,3)%20Der%20Versuch%20ist%20strafbar) (дата звернення 10.01.2023 р.)
17. Gunther H.-L., Taupitz J., Kaiser P. Embryonenschutzgesetz. Stuttgart : Kohlhammer Verl., 2008. 428 S.
18. Bürgerliches Gesetzbuch, BGBI. I. S. 42, 2909; 2003 I. S. 738, с изм. от 1 октября 2013 г., BGBI. I. S. 3719. URL: <https://wikisource.org/wiki/%D0%93%D0%B5>
19. LOI no 94-654 du 29 juillet 1994 relative au don et à l'utilisation des éléments et produits du corps humain, à l'assistance médicale à la procréation et au diagnostic prénata. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000549618> (дата звернення 10.01.2023 р.)